

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili V (2015)

ISSN 2082-0917

Zdzisław Skorodecki

(1923–1945), ps. „Poremut”, „Maciej”, „Maciuś”, „Busecki”, „Bolesław Busecki”, członek NOG-i, MWP, OKM „Opole”, SN-NOW-AK

Pochodził z Tarnowa, gdzie urodził się 31 III 1923 jako syn Adolfa i Stefanii Skorodeckiej. W Tarnowie uczęszczał do szkoły powszechnej i do gimnazjum, którego nie ukończył z powodu wybuchu wojny. Prawdopodobnie z ruchem narodowym zetknął się już w gimnazjum przystępując do NOG-i. Po zajęciu Polski przez Niemców włączył się w podziemny nurt narodowo-niepodległościowy. Był zdolnym dobrze zapowiadającym się konspiratorem. Podziemną organizacją konspiracyjną MWP w Tarnowie kierował wówczas Stanisław Wielgus a jej członkiem był m.in. Zdzisław Skorodecki. Z chwilą zagrożenia aresztowaniem przez gestapo w Tarnowie, Stanisław Wielgus musiał się ukrywać, ale nadal, za pośrednictwem Zdzisława Skorodeckiego, kierował konspiracyjną organizacją MWP w Tarnowie i rejonie tarnowskim aż do 1941 roku, kiedy to wyjechał do Czortkowa. Po nim funkcję przejął Zdzisław Skorodecki.

Kiedy na przełomie roku 1941/42 z wydziału organizacyjnego Komendy Okręgowej SN-NOW w Krakowie wydzielono „młodzieżówkę”, stosunkowo silną i zachowującą pewną autonomię MWP, tworząc Okręgowe Kierownictwo Młodzieżowe „Opole”. Pierwszym jej kierownikiem został mianowany Zdzisław Skorodecki „Poremut”, „Maciej”, „Busecki”. Wraz z umacnianiem się organizacji i powiększaniem liczby członków poszerzało się kierownictwo OKM. Zastępcą Skorodeckiego i jednocześnie kierownikiem wydziału organizacyjnego był Jan Szponder „Andrzej”, „Janusz”, „Gradyw”, skarbnikiem i kierownikiem MWP na miasto Kraków Jan Pazoła „Stanisław”, kierownikiem działu wychowania Lech Masłowski „Jerzy”, kierownikiem wydziału wojskowego Stanisław Mierzwiński „Michał”. Dzięki zdolnościom organizacyjnym „Poremuta” z czasem wzmacniały się struktury OKM Opole” i rosła liczebność organizacji. Okręg obejmował wtedy powiaty: Wieliczka, Bochnia, Krzeszowice, Kalwaria, Miechów, Jasło, Krosno, Sanok, w których działały grupy młodzieżowe wyodrębnione z NOW. Łącznie w okręgu zorganizowanych było 800 osób.

Przypuszczalnie struktura terytorialna MWP pokrywała się ze strukturą NOW. Na szczeblu powiatu zorganizowane były wydziały, w skład których, w myśl Instrukcji nr 1/43 wydziału organizacyjnego OKM „Opole”, wchodził: kierownik powiatu, referent organizacyjny i instruktor ideowy, a od końca 1943 roku również referent wojskowy i referent Harcerstwa Polskiego. Powiat z kolei podzielony był

na obwody z obwodowymi na czele podlegającymi bezpośrednio kierownikowi powiatu. Najmniejszą jednostką w strukturze organizacyjnej MWP była sekcja.

„Maciej” należał do aktywnych działaczy, był sprawny organizacyjnie, kompetentny, umiał zjednywać sobie ludzi, był dobrze zorientowany w polityce, w sprawach bieżących, życiowo zaradny, imponował talentem oratorskim. Cieszył się poparciem młodych w ogniwach terenowych, gdzie był częstym gościem – przeprowadzał kontrole i na bieżąco załatwiał nabrzmiałe problemy. Często bywał na odprawach w Liszkach, m.in. w jesieni 1942 goszcząc u Jana Szpondera „Janusza”, z którym łączyły go koleżeńskie więzi i organizacyjna współpraca. W lutym 1943 roku „Maciej” przybył do Liszek wraz z mjr. Adamem Stabrawą „Żubrem” i „Nienaskim” z komendy OK NOW, by mianować Jana Szpondera „Janusza” kierownikiem organizacji młodzieżowej w Podokręgu Kraków Zewnętrzny z zachowaniem funkcji kierownika politycznego obwodu w Liszkach. „Maciej” wywierał duży wpływ na kształtowanie się i przebieg pracy powiatów. Cieszył się poparciem komendy OK NOW, szczególnie komendanta mjr. ppłk. Władysława Owoca „Pawła”, który traktował go niemal jak własnego syna. „Maciej” często jeździł na odprawy do powiatów z „Januszem” Szponderem, m.in. do Kalwarii, Tarnowa, Bochni. „Maciej” tylko w samym 1944 roku wielokrotnie jeździł na odprawy do Bochni. Spotykał się tam z szefem młodzieżówki „Jeleniem”, a następnie Franciszkiem Szymańskim „Durajem”, ożywiając działalność młodzieżówki SN na terenie powiatu bocheńskiego. Z inicjatywy „Macieja” powstało pismo okręgowe młodzieży „Obozowiec”, dwutygodnik wydawany w obwodzie Liszki we współpracy z „Januszem”, „Zbysławem” – „Ambrożym” i drukarzami: „Konradem”, „Krzywym”, „Smutnym”, Michałem Kowalikiem „Kochasiem” i „Jankowskim”. Ukazały się tylko trzy numery pisma.

W coraz bardziej komplikującej się sytuacji w okręgu (pacyfikacja w Liszkach), aresztowań Gestapo w punkcie kontaktowym podokręgu w Krakowie przy ul. Wrześcińskiej 3, „Maciej” na zwołanej naprędce odprawie 2 VII 1943 roku w Krakowie zakomunikował swoją decyzję o natychmiastowym przerwaniu pracy organizacyjnej ze względu na bezpieczeństwo konspiratorów. W 1943 roku „Maciej” i „Janusz” pozyskali dla oddziału NOW w Liszkach ks. Józefa Leliłę „Starowolski”, „Szymon”, „Kicha”, który został kapłanem utworzonego oddziału. Pod koniec roku na uroczystej odprawie dowództwa kompanii w Liszkach obecni byli Komendant OK NOW mjr W. Owoc „Paweł”, a „Maciej” wygłosił referat organizacyjny.

Wkrótce po aresztowaniu przez gestapo 11 XI 1943 roku w Warszawie brata mjr. Owoca, Jana, wiadomość tę, przekazaną umówionym szyfrem, przywiózł osobiście „Pawłowi” do mieszkania konspiracyjnego w Łagiewnikach „Maciej”. Następnie udał się do Wieliczki, aby znaleźć nową melinę dla mjr. Owoca i jego rodziny. Został aresztowany przez gestapo w Wieliczce, a następnie osadzony w więzieniu śledczym przy Montelupich w Krakowie. Funkcjonariusze krakowskiego gestapo doskonale wiedzieli, jakie pełnił funkcje i z racji młodego wieku w toku śledztwa wpiern go skatowali a następnie poddali psychicznej obróbce, „praniu mózgu”. W czasie śledztwa gestapowcy wyjaśnili mu, że to Niemcy są obrońcami kultury europejskiej,

że zbrodnią jest kierowanie się w polityce przez SN-NOW ideologią i wskazaniem Romana Dmowskiego. Został przekonany, że w ówczesnych warunkach opieranie się na wspomnianej ideologii było szkodliwe dla narodu polskiego, gdyż, zdaniem gestapowców, to oni są obrońcami kultury Zachodu i dlatego, jeśli on się uważa za dziecko kultury zachodniej, powinien potępić antyniemieckie stanowisko SN i NOW-AK i przystąpić do tworzonej przez gestapo organizacji Liga do Walki z Bolszewizmem. Została ona założona przez różnych przypadkowych ludzi, podobnie jak i sam „Maciej”, złamanych podczas śledztwa¹.

Wkrótce po aresztowaniu „Poremuta” pod koniec 1943 roku nastąpiła reorganizacja Komendy OKM „Opole”. Lech Masłowski „Jerzy” został mianowany kierownikiem na miejsce więzionego przez gestapo „Macieja”, zaś Jan Pazoła „Stanisław” objął kierownictwo działu organizacyjnego tegoż okręgu. Kierownikiem wydziału wojskowego został Stanisław Mierzwiński „Michał”, zaś wychowania Kazimierz Szpytman „Przemko”. Zespół ten pracował do III 1944, kiedy to powrócił na funkcję kierownika OKM „Poremut”. Jan Pazoła pozostał kierownikiem organizacyjnym (do IV 1944), Stanisław Mierzwiński wojskowym, funkcji kierownika wychowania nie obsadzono. W tym czasie w ramach OKM „Opole” było już zorganizowanych 11 powiatów: Kalwaria, Maków Podhalański, Myślenice, Bochnia, Tarnów, Krosno, Jasło, Sanok, Brzozów, Brzesko, Karwina, skupiających około 1310 osób².

Mjr Owoc zdawał sobie sprawę, jak wiele „Maciej” wie o ludziach konspiracji krakowskiej NOW, znał wszystkie lokale konspiracyjne, członków komendy OK NOW-AK, wiedział również, gdzie mieszkał „Paweł”, dlatego podjął starania o uwolnienie aresztowanego „Macieja”. Kilka miesięcy później udało się uzyskać zwolnienie „Macieja” za cenę 100 tys. złotych i po wyrażeniu przez Owoca zgody, że zostanie on konfidentem gestapo. Zgody takiej udzielił Owoc Zofii Dargoli, osobie, która czyniła starania o zwolnienie „Macieja”. Decyzję tę powziął Owoc z myślą, że „Macieja” przeniesie do Warszawy i w ten sposób wyeliminuje go z terenu Krakowa i nie dopuści, by przeszedł na służbę okupanta. Od „Macieja” dowiedział się, że był poszukiwany przez gestapo, które nawet wypytywało go, kiedy mjr Owoc przyjmie pseudonim „Obst”. W mieszkaniu konspiracyjnym „Maciej” leżąc na otomanie zбитy, pokaleczony, okrutnie storturowany przez gestapo, wprost nie do poznania, opowiadał mjr. Owocowi „Pawłowi” o szczegółach aresztowania i długich, częstych przesłuchaniach, zwłaszcza w sprawach dotyczących „Pawła” i prób jego ujęcia przez gestapo.

„Maciej” otrzymał wówczas tydzień wolnego, po którym to terminie miał się zgłosić na gestapo, aby podjąć współpracę, zaś mjr Owoc postanowił do tego nie dopuścić. Przed wyznaczonym terminem zgłoszenia się na Pomorską, „Maciej”, z polecenia mjr. Owoca, opuścił Kraków i udał się do Warszawy. Miał zakaz prowadzenia działalności konspiracyjnej, natomiast polecenie, by zajął się na tajnych kompletach

¹ Protokół przesłuchania świadka Pajdaka Mariana przez oficera śledczego więzienia karnego we Wronkach 17 VII 1953, t. 2, 0204/12, IPN, s. 58, 61.

² Akta w sprawie karnej przeciwko Pazoła Jan, 75/2617, IPN w Poznaniu, s. 43.

przygotowaniem do matury gimnazjalnej. Był zdolny i dobrze się zapowiadał, ale niestety, zdaniem mjr. Owoca, okazał się zdemoralizowany przez wojnę i życie konspiracyjne. Nie miał nad sobą kontroli i przed wybuchem powstania w Warszawie w lipcu 1944 roku opuścił samowolnie stolicę i przez Lublin powrócił do Krakowa. Kiedy Owoc zobaczył go na ulicy w Krakowie, przeraził się. Miał na uwadze nie tylko „Macieja”, ale i los wielu ludzi z konspiracji OK SN-NOW, których „Maciej” znał. I tak się też stało. Agentura gestapo rozpoznała go na ulicy i zmusiła do współpracy, o czym mjr Owoc dowiedział się dopiero po kilku miesiącach. W niedługim czasie po dekonspiracji „Macieja” gestapo aresztowało znanego działacza narodowego, członka Komendy OK NOW-SN Władysława Augustyna, ps. „Firlej”, „Spytek”, „Sufczyński”, „Scibor”.

Wkrótce po powrocie do Krakowa „Maciej” ponownie przejął obowiązki szefa Okręgowego Kierownictwa Młodzieży „Opole” w nieznanych Lechowi Masłowskiemu „Jerzemu” okolicznościach. W rezultacie całe poprzednie kierownictwo OKM „Opole” zrezygnowało ze stanowisk w Okręgu i odeszło do zorganizowanego w III 1944 roku Oddziału Partyzanckiego „Szczerebiec”, działającego na terenie powiatów myślenickiego i bocheńskiego, podległego KO Myślenice AK. Po paru tygodniach do oddziału doszedł również Jan Pazoła „Stanisław” zaraz po przekazaniu „Poremutowi” swoich dotychczasowych obowiązków. Niestety, „Maciej” nawiązał kontakty z gestapo, powodując aresztowania wielu członków SN i NOW-AK w 1944 roku. Dołączyli oni do więzień i obozów koncentracyjnych, gdzie wielu z nich zginęło. Tylko nielicznym udało się przeżyć³.

„Maciej” w VII 1944 roku przyjechał do OP „Szczerebiec” wraz z ppłk. „Pawłem”. „Maciej” zażądał od Jana Pazoły „Stanisława” powrotu do pracy w OKM „Opole”. Pazoła odmówił. W OP „Szczerebiec” Pazoła pełnił obowiązki szefa gospodarczego. Pod koniec IX 1944 roku przybył do OP „Szczerebiec” Lech Hajdukiewicz „Szymon”, również z poleceniem dla Pazoły powrotu do pracy w OKM „Opole”. Po rozmowie z nim Pazoła zmienił zdanie, powrócił do Krakowa i objął kierownictwo OKM po odsunięciu „Macieja” na czas śledztwa. W XI 1944 roku Pazoła powrócił do Krakowa, gdzie w nocy 4 XII został aresztowany przez gestapo, jak twierdził, na podstawie donosu „Macieja”⁴.

Władze OK SN w Krakowie, a w szczególności Lech Hajdukiewicz, podejrzewały od dawna „Macieja” o współpracę z gestapo i domagały się od ppłk. Owoca jako komendanta OK NOW-AK podpisania wyroku śmierci na „Macieja”. Ppłk Owoc nie zdecydował się na to, zastanawiając się brakiem konkretnych dowodów. Nie dowierzał, aby „Maciej” był do tego zdolny, i nie uległ presji. W swoich wspomnieniach Marian Pajdak pisze, że po koniec 1944 roku na zebraniu Zarządu Okręgu Krakowskiego SN ks. Władysław Matus zaatakował ppłk. Owoca, że tolerował „Macieja” w swoim towarzystwie, i że są podejrzenia, że on spotyka się z gestapo, na co „Paweł” niemal

³ Protokół przesłuchania świadka Masłowski Lech Stanisław przez oficera śledczego więzienia BP w Rawiczu 10 VII 1953, t. 2, 0204/12, IPN, s. 49.

⁴ Akta w sprawie karnej przeciwko Pazoła Jan, 75/2617, IPN w Poznaniu, s. 18.

ze łzami w oczach stwierdził, że jest pewien, że „Maciej” nie spotykał się z gestapo. Pajdak cytuje opinię Józefa Czuchry „Orskiego”, dowódcy OP NOW-AK w Podokręgu Krośnieńskim, który z kolei stwierdził w 1944 roku, że jeśliby w jego strony przyjechał „Maciej”, to go każe rozstrzelać. Pajdak posądzał „Macieja” o przyczynienie się do aresztowania mjr. Teofila Trnki „Śliwińskiego”, „Ryszarda”, komendanta Podokręgu Krakowskiego NOW, oraz „Nienaskiego”, szefa wydziału propagandy podokręgu. Mjr Teofil Trnka został przypadkowo aresztowany w VIII 1944 roku podczas łapanek w Krakowie i wywieziony do obozu koncentracyjnego. Wątpliwe, czy do jego aresztowania przysłużył się „Poremut”.

W Wigilię Bożego Narodzenia 23 XII 1944 roku mjr Owoc zorganizował odprawę komendantów powiatowych NOW w mieszkaniu konspiracyjnym w Podgórzu. Po odprawie zatrzymał na krótko Mariana Pajdaka i udzielił mu informacji o melinie, w której miał przenocować. Kiedy już wszyscy wyszli, otworzyły się drzwi sąsiedniego pokoju, z którego wyszedł „Maciej”, co wprowiło ppłk. Owoca w osłupienie, w zaniepokojenie przeradzające się w strach jego obecnością w miejscu odprawy członków Komendy OK NOW. Wprost oniemiał ze zdumienia i nabrał wówczas przekonania, jak bardzo się mylił w ocenie „Macieja”. Na drugi dzień, 24 XII 1944 roku, na dworcu kolejowym w Krakowie został aresztowany przez gestapo Marian Pajdak, co było dla ppłk. Owoca niezbitym i oczywistym dowodem, że sprawcą aresztowania Pajdaka był „Maciej”. O swoje aresztowanie przez gestapo Pajdak oskarżał „Poremuta”, który wskazać miał gestapo czas i miejsce odjazdu pociągu, w którym Pajdak z Prokocimia powracał do Bochni⁵.

W czasie okupacji Jan Szponder „Janusz” przyjaźnił się z „Maciejem”, potem „Poremutem”, mjr Owoc 27 XII 1944 wezwał Szpondera, który pod przysięgą zeznał, że „Maciej” współpracował z gestapo i dodał, że 24 XII 1944 roku „Maciej” telefonował na krakowskie gestapo przy Pomorskiej domagając się samochodu na wyjazd do Liszek w celu zwalczania komunistów. Tym samochodem obaj pojechali do Liszek, a po przyjeździe „Poremut” polecił kierowcy przyjechać po niego o wyznaczonej godzinie. Do Krakowa „Poremut” wracał już sam. Wanda Fradera z kolei podawała, że „Janusz” wiedział o współpracy „Macieja” z gestapo i działalności w Lidze Walki z Bolszewizmem, ponieważ zdarzyło się, że „Poremut” będąc nietrzeźwy wciągnął „Janusza” do budynku gestapo przy ul. Pomorskiej w Krakowie. Fradera podawała też, że „Maciej” wydał wielu najlepszych członków OK NOW-AK w ręce gestapo, którzy byli jemu niewygodni⁶.

Marian Pajdak twierdził z kolei, że Augustyn Rachwański „Wodzicki”, „Edmund”, szef komórki kontrwywiadu i dywersji, nie wykonał rozkazu Komendy OK NOW-AK rozstrzelania „Macieja” do czasu, gdy zostanie mu doręczony rozkaz na piśmie. „Maciej” został przekazany do oddziału partyzanckiego „Szczerbca” dowodzonego przez Lecha Maślowskiego „Jerzego”, gdzie pozostawał na czas prowadzonego przeciw

⁵ Teczka robocza agenta „Stefan” (Stanisław Wielgus) otwarta 11 VII 1953 zamknięta 1 III 1954, 009/7457, t. 1, IPNKr, s. 44.

⁶ „Nawrócona” – doniesienie informacyjne nr 272, Kraków 27 III 1947 r., Teczka pracy Tajnego Współpracownika ps. „Nawrócona” (Wanda Fradera), 009/2805, t. 2, IPNKr, s. 47.

niemu śledztwa, oczekując na wyrok Sądu Specjalnego AK. W śledztwie udowodniono mu współpracę z gestapo, do czego się przyznał i za co otrzymał karę śmierci. Wyrok podpisał „Paweł”. Egzekucję na „Macieju” wykonali 2 I 1945 roku żołnierze oddziału „Szczerbca” w Podolanach koło Gdowa. Według Pajdaka egzekutorami byli ludzie z grupy Franciszka Szymańskiego „Duraja”⁷. Przy wykonywaniu wyroku obecna była Krystyna Mastalska „Stokrotka”.

Charakterystyka nr 188 organizacji zbrojnej o zabarwieniu endeckim, występującej pod nazwą Narodowa Organizacja Wojskowa i działającej na terenie powiatu krakowskiego – od wiosny 1945 do lutego 1947 roku, IPNkr, s. 3–4; Stanisław Wielgus, Moje własne zeznania złożone na wezwanie Urzędu Bezpieczeństwa dotyczące mojej działalności organizacyjnej od początku, Kraków 28 VI 1953, t. 28 paczka 120, 075/28, IPNkr, s. 70–71; Zeznania Wielgusa Stanisława spisane przez funkcjonariusza WUBP w Krakowie Korczyńskiego Mieczysława, Kraków 29 VI 1953, t. 28 paczka 120, 075/28, IPNkr, s. 79; Protokół przesłuchania podejrzanego Wielgus Stanisława przez chor. WUBP w Krakowie Sitarza Jacentego, Kraków 30 VI 1953, t. 28 paczka 120, 075/28, IPNkr, s. 86; Doniesienie informacyjne „Nawróconej” (Wandy Fradera) nr 272 z 27 III 1947, t. 29, 075/28, IPNkr, s. 16; Owoc Władysław, kryptonim „Bystry”, t. 2, 0204/12, s. 49, 58, 61; Akta kontrolno-śledcze w związku z przynależnością do NOW i SN przeciwko Stanisław Mierzwiński, 0259/249/1, IPN BU, s. 8–39; Jan Pazoła, 04/1118-IPNPo, s. 8, 20–21; Akta w sprawie karnej przeciwko Pazoła Jan, 75/2617, IPNPo, s. 17–18, 42–46; Jan Pazoła, s. Ignacego, 04/1118-IPNPo, s. 20–23; Teczka pracy Tajnego Współpracownika ps. „Nawrócona”, 009/2805, t. 2, IPNkr, s. 47; Relacje ustne: A. Fradery, Wandy Fradery z 6 V 1992 r.; K. Kaczmarek, Podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie 1939–1944, Rzeszów 2003, s. 152–153, 155; Protokół przesłuchania świadka M. Pajdaka przez oficera śledczego Palicha Tadeusza z PUBP w Bochni, więzienie we Wronkach 26 VIII 1953, 075/84, t. 1, IPNkr, s. 151–152; J. Szponder, Materiały do dziejów SN w latach 1939–1948, 7821, PAN, Kraków, s. 102–116; Notatka służbowa sporządzona przez st. ref. Wydziału III Sitarza Jacka, ppor w dniu 22 II 1956, 010/8723, t. 1 (akta Mildnera Tadeusza), s. 164–165; W. Owoc, Krakowska Narodowa Organizacja Wojskowa – wojna i konspiracja, Paryż 1977, s. 22, 25–27; M. Pajdak, Wspomnienia, mps, Zakopane 10 VI 1989, s. 20–22; Akta w sprawie karnej przeciwko Pazoła Jan, 75/2617, IPN w Poznaniu, s. 44–45; Teczka robocza agenta „Stefan” (Stanisław Wielgus) zaczęta 11 VII 1953 ukończona 1 III 1954, 009/7457, t. 1, IPNkr, s. 44–170; Własnoręczne zeznania aresztowanego Pajdaka Mariana ps. „Skiba”, Wronki IX 1953, 010/92787, IPNkr, s. 6, 15; Powstanie SN w powiecie bocheńskim przed 1939 rokiem, 075/04, t. 1, IPNkr, s. 162, 168; Jan Pazoła „Stanisław”, Zarys historyczny w zakresie działalności grup młodzieżowych NOW na terenie K.O. „Opole” Kraków, mps, s. 1–4; M. Pajdak, Wspomnienia, Zakopane 10 VI 1989, mps, s. 20–21; Charakterystyka nr 188 organizacji zbrojnej o zabarwieniu endeckim, występującej pod nazwą Narodowa Organizacja Wojskowa i działającej na terenie powiatu krakowskiego – od wiosny 1946 do lutego 1947, IPNkr, s. 4.

Tomasz Jan Biedroń

⁷ Własnoręczne zeznania aresztowanego Pajdaka Mariana ps. „Skiba”, Wronki IX 1953, 010/92787, IPNkr, s. 6, 15.